

Center for Strategic Studies of the
Islamic Republic of Iran Army

**Journal Of
Army Strategic Research**
Print ISSN:27834212
Volume 4, Issue 12
Summer 2025
P.P. 1 - 26

Analyzing the content of the Supreme Leader's statements regarding the youth of the population

Mahdi Rahmati^{*1}, Mohammad Jalilian²

Abstract

In various statements, the Supreme Leader has emphasized the importance of youth population for the realization of a strong Iran, while also issuing public and official warnings regarding the issues arising from the increase in the average age of society or the issue of population aging. This research, with a qualitative approach and using thematic analysis, aims to extract the components affecting the youth population. The research environment includes all statements of the Supreme Leader from 1989 to 2024, which were extracted from the official website of the Supreme Leader. Sampling continued until data saturation was reached, with 658 codes being extracted and analyzed using the MAXQDA12 software for categorization. The main research question is the nature and thematic analysis of the Supreme Leader's statements regarding the youth population. The statements were analyzed and categorized into signs (sub-codes), concepts (sub-codes), and categories (main codes). The results of the research, based on the categorization of statements into 7 main categories, 19 concepts, and 52 signs, indicate that in the Supreme Leader's worldview, youth population is seen as an important and essential perspective that plays a crucial role in the future of the country, increasing wealth, and advancing development plans. Therefore, youth population is a national and universal necessity that requires the commitment of both officials and the public. This includes formulating programs, scientific and expert measures, enacting supportive laws, ensuring the implementation of resolutions, utilizing media tools, and reducing the negative role of enemies in promoting anti-childbirth propaganda.

Keywords: population youth, thematic analysis, Supreme Leader, demographic theories.

Citation: Rahmati, Mahdi; Jalilian, Mohammad (2025). Analyzing the content of the Supreme Leader's statements regarding the youth of the population. *Journal Of Army Strategic Research*, 4 (12), 1-26.

1. Ph.D. in future studies of political science.Tehran.Iran(Responsible author)
Email: mehdirahmati1985@gmail.com

2. Graduate with a Master's degree in Geography, Isfahan, Iran.

Received:2025/04/01
Accepted:2025/07/01

Article Type: Research - based

تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری در خصوص جوانی جمعیت

مهدی رحمتی^۱، محمد جلیلیان^۲

چکیده

مقام معظم رهبری در بیانات مختلف، ضمن تأکید بر بحث جوانی جمعیت برای تحقق ایران قوی، هشدارهای عمومی و رسمی را در خصوص مشکلات ناشی از افزایش میانگین سن جامعه یا بحث پیری جمعیت مطرح فرموده‌اند. این پژوهش با رویکرد کیفی و با روش تحلیل مضمون به استخراج مؤلفه‌های مؤثر بر جوانی جمعیت پرداخته است. محیط پژوهش شامل تمامی بیانات مقام معظم ره از سال ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۳ است که از سایت رسمی مقام معظم رهبری استخراج شده و نمونه‌گیری تا مرحله اشباع اطلاعات ادامه یافت که ۶۵۸ کد استخراج شد و با کمک نرم‌افزار MAXQDA ۱۲ مورد تحلیل و دسته‌بندی قرار گرفت. سؤال اصلی پژوهش چیستی و تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری در خصوص جوانی جمعیت است. بیانات به صورت نشانه (زیر کد فرعی)، مفهوم (کد فرعی) و مقوله (کد اصلی) تجزیه و تحلیل و دسته‌بندی شد. نتیجه پژوهش که حاصل دسته‌بندی بیانات در ۷ مقوله اصلی، ۱۹ مفهوم و ۵۲ نشانه بود گویای این نکته است که در منظومه فکری مقام معظم ره جوانی جمعیت به عنوان چشم‌اندازی مهم و ضروری تلقی شده که نقش مهمی در آینده کشور، افزایش ثروت و پیشبرد طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ایفا خواهد کرد. از این رو جوانی جمعیت ضرورتی همگانی و ملی است که همه مسئولان و مردم باید در این خصوص اهتمام لازم را داشته و تدوین برنامه‌ها، اقدامات علمی و کارشناسی، وضع قوانین حمایتی و جدیت در تحقق مصوبات، استفاده از ابزارهای رسانه‌ای و کاستن از نقش منفی دشمن در خصوص تبلیغات علیه فرزندآوری گام مؤثری در این خصوص است.

واژگان کلیدی: جوانی جمعیت، تحلیل مضمون، مقام معظم رهبری، نظریات جمعیتی.

استناد: رحمتی، مهدی؛ جلیلیان، محمد. (۱۴۰۴). تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری در

خصوص جوانی جمعیت؛ فصلنامه پژوهش‌های راهبردی ارتش ۴(۱۲). ۲۶-۱

۱. دانش آموخته دکتری آینده‌پژوهی علوم سیاسی، مدرس دانشگاه، (نویسنده مسئول)،

Email: mehdirazmati1985@gmail.com

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا، دانشگاه پیام نور آران و بیدگل، اصفهان، ایران.

مقدمه

موضوع «جمعیت»^۱ از همان ابتدای تشکیل جوامع دارای اهمیت بوده است. در ابتدا به دلیل کمبود منابع، افزایش جمعیت به عنوان تهدید قلمداد می‌شد تا جایی که برخی از متفکرین نخله‌های «رواقی‌گری»^۲ و «اپیکوریسم»^۳ با نگاهی بدبینانه به افزایش جمعیت، خواستار اعمال محدودیت علیه آن بوده‌اند. در زمان‌های دیگر نیز بسیاری بر این باور بودند که افزایش جمعیت زمینه فقر و فلاکت جوامع را ایجاد خواهد کرد. بر اساس این ایده نباید از تحولات و مسائلی چون جنگ‌ها و امراض فراگیر و واگیردار جلوگیری کرد زیرا این‌گونه حوادث زمینه تعادل جمعیت را در جامعه ایجاد خواهد کرد. در زمان‌های اخیر مباحث محدود به محدودیت جمعیت تا حدودی توسط «نئومالتوس‌گراها» که قائل به کاهش جمعیت هستند، رواج داشته که نمونه آن را می‌توان در اعمال محدودیت جمعیتی علیه برخی جوامع مشاهده کرد.

برخی دیگر بر این باورند که عامل اصلی پیشرفت و تحرک جوامع در طول تاریخ، میزان جمعیت بوده و حتی در ادواری از تاریخ شمار جمعیت به عنوان عاملی اصلی در حفظ حکمرانی‌ها و قدرت‌ها مورد توجه بوده است. متفکرینی که قائل به افزایش جمعیت هستند، بر این باورند که فزونی جمعیت شرایطی را برای استفاده بیشتر از استعدادها و توانمندی‌ها فراهم می‌کند و همین مسئله باعث رشد و توسعه کشورها می‌شود. در این میان برخی نیز معتقد هستند که حد قابل قبولی از جمعیت که بتوان برای آن برنامه‌ریزی کرد می‌تواند شرایط را برای توسعه و پیشرفت کشورها فراهم کند زیرا در صورتی که جامعه با بحران جمعیت مواجه باشد، زمینه توانمندی‌های استخراجی کاهش یافته و اگر جمعت بیش از منابع و ظرفیت‌ها افزایش یابد، شرایط برای رفاه کاهش یافته و همین مسئله مشکلات و مسائلی را برای کشورها ایجاد خواهد کرد.

موضوع جمعیت و ضرورت جوانی آن در ایران نیز مورد توجه بوده است. در سال‌های قبل از انقلاب بحث جمعیت بیشتر با نگاهی تهدیدمحور نگریده و همین مسئله باعث اعمال محدودیت‌های جمعیتی شد. با وقوع انقلاب اسلامی و البته متأثر از نگاه مثبت اسلام به بحث جمعیت، در ابتدا با رشد موالید، زمینه جوانی جمعیت فراهم شد. در ابتدای سال‌های دهه ۷۰ به دلیل هراس از رشد بی‌رویه، سیاست‌های تحدید جمعیتی اعمال و آهنگ رشد جمعیتی

1 - population

2 - Stoicism

3 - Epicureanism

کند شد. با وجود اینکه متولیان امر تصور داشتند که سیاست‌های جمعیتی را می‌توانند در کوتاه‌مدت مدیریت کنند، اما بحث کاهش اشتیاق به فرزندآوری در میان جامعه ایران نهادینه شد تا جایی که اولین هشدارها در خصوص پیری جمعیت و کاهش جوانی جمعیت، در ابتدای دهه ۸۰ مطرح و در همان سال‌ها از میزان مباحث رسمی مربوط به کاهش جمعیت کاسته شد. همچنین مقام معظم رهبری در بیانات مختلفی به موضوع ضرورت جوانی جمعیت و اینکه نباید سیاست‌های اشتباه گذشته در خصوص محدود کردن جمعیت را پیگیری کرد، اشاره فرمودند.

حال در این تحقیق مسئله اصلی مشخص نبودن تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری در خصوص جوانی جمعیت است. از این رو سؤال اصلی پژوهش این است که تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری در خصوص جوانی جمعیت چیست؟ نگارنده به دنبال این هدف است که شبکه مضامین بیانات در خصوص جوانی جمعیت دارای چه شکل ترسیمی است و چه نشانه، مفاهیم و مقوله‌هایی را می‌توان از آن استخراج کرد. از طرفی با توجه به اینکه تحقیق منسجمی در خصوص تحلیل محتوای بیانات با محوریت جوانی جمعیت صورت نگرفته، نگارش مقاله با موضوع مذکور و با در نظر گرفتن اینکه روند کلان جمعیتی کشور به سمت پیری در حال حرکت است، ضرورتی غیرقابل انکار است که باید موردبررسی و کار علمی قرار گیرد.

پیشینه

با جستجو در موضوع «تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری در خصوص جوانی جمعیت» مشخص گردید که موضوعی با این عنوان تدوین نشده است. البته مقالاتی توسط نویسندگان محترم به رشته نگارش درآمده که هر کدام بحث جمعیت را از منظری مختلف مورد توجه قرار داده که در این تحقیق به مهم‌ترین آن‌ها اشاره خواهد شد.

شهابی و دیگران (۱۴۰۰) در مقاله «بررسی ارتباط فرزندآوری با سطح رفاه و توسعه اقتصادی کشور از منظر بیانات مقام معظم رهبری» به این موضوع اشاره دارند که جوانی جمعیت زمینه افزایش رشد اقتصادی را در کشور ایجاد کرده است. نگارندگان با تحلیل بیانات مقام معظم رهبری به این نتیجه می‌رسند که جمعیت جوان به عنوان فرصتی برای توسعه و رشد علمی کشور و در نتیجه توسعه اقتصادی می‌تواند ایفای نقش کند. مؤذن (۱۴۰۰) نیز در مقاله «کاهش جمعیت و تأثیر آن بر روابط انسانی در خانواده و جامعه» به دنبال پاسخ به این سؤال است که کم شدن جمعیت چه تأثیری را بر مراودات اجتماعی بر جای خواهد گذاشت. نگارندگان در این

مقاله به این نتیجه می‌رسد که کاهش جمعیت و پیری آن زمینه کاهش روابط انسانی و در نتیجه افزایش ناهنجاری‌ها و تشدید شکاف نسلی را در سطوح مختلف ایجاد خواهد کرد.

فولادی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای تحت عنوان «تحلیلی بر تغییر و تحولات جمعیتی در ایران با تأکید بر فرصت طلایی پنجره جمعیتی» به این موضوع اشاره دارد که با نرخ رشد جمعیت کمتر از ۲ درصد در ایران، کشورمان از سال‌های ۱۴۳۰ به بعد به سمت پیری جمعیت رفته و توان تغییر روند جمعیت را از دست خواهد داد. نویسنده به این نتیجه رسیده که باید از فرصت طلایی رشد جمعیت استفاده و پیری جمعیت را قبل از سال‌های مذکور متوقف کرد. مرتضوی هشترودی و هاشم خانی (۱۳۹۷) در مقاله «تأثیر سبک زندگی اسلامی بر افزایش جمعیت بر اساس بیانات مقام معظم رهبری» به این موضوع پرداخته‌اند که در تعالیم اسلامی، فرزندآوری به عنوان عاملی حسنه شناخته و از آن استقبال شده است. همچنین نویسندگان به این موضوع اشاره دارند که مقام معظم رهبری در شرایط کنونی تأکید ویژه‌ای بر افزایش جمعیت در راستای تحقق منابع ملی، مصالح نظام و تعالیم اسلام دارند.

خداوند (۱۳۹۴) در «ضرورت افزایش جمعیت ایران اسلامی از نظر رهبر معظم انقلاب» به این موضوع اشاره دارد که سیاست‌های محدود کردن جمعیت که از ابتدای دهه ۷۰ تشدید شد و تداوم آن نیز تاکنون وجود دارد، زمینه‌ای را ایجاد می‌کند که با افزایش میانگین سنی کشور، مخاطرات امنیتی و در نتیجه مشکلاتی در سال‌های آتی برای کشور ایجاد شود که در این خصوص مقام معظم رهبری در بیانات مختلفی این مخاطرات را گوشزد فرموده‌اند. غلامی و دیگران (۱۳۹۳) در مقاله «کاهش جمعیت و تأثیر آن بر سلامت فرد و خانواده از دیدگاه اسلام» به دنبال برقراری ارتباط میان کاهش جمعیت و سلامت بوده و این‌گونه نتیجه‌گیری کرده‌اند که بر اساس تعالیم اسلامی، رشد جمعیت بر توقف یا کاهش آن برتری داشته و بر همین اساس روایات و احادیثی که به این موضوع صحه گذاشته را ذکر کرده‌اند. جوکار (۱۳۹۳) در مقاله «مدرنیته، تغییر سبک و کاهش جمعیت در ایران» به این موضوع اشاره دارد که تقلید سبک زندگی غرب، زمینه کاهش اشتیاق به فرزندآوری و در نتیجه پیری جمعیت را در زندگی مردم کشورمان ایجاد کرده است.

بررسی پیشینه گویای این نکته است که تحقیقات مذکور از نظر «موضوعی» یعنی بحث جمعیت و ضرورت اهمیت آن با تحقیق کنونی دارای اشتراک نظر است، البته با وجود اینکه در برخی از موضوعات به بیانات مقام معظم رهبری اشاره شده، اما صرفاً به ذکر بیانات بدون

در نظر گرفتن تحلیل مضمون آن پرداخته‌اند که در این مقاله به بحث ضرورت جوانی جمعیت با نگاهی تحلیلی و تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری اشاره خواهد شد.

مبانی نظری

موضوع جمعیت و کم و کیف آن در ادوار مختلف تاریخ مورد توجه بوده و نظریات مختلفی در خصوص آن ارائه شده است. با بررسی نظریاتی که در این خصوص مطرح شده، می‌توان چهار نظریه را مورد میزان و کمیت جمعیت بیان کرد:

الف. نظریات مربوط به کاهش جمعیت

ابتدایی‌ترین و تاریخی‌ترین نظریاتی که در خصوص جمعیت مطرح شد، نگاهی بدبینانه به افزایش جمعیت داشت و به همین دلیل متفکران اولیه با رشد جمعیت مخالف بوده‌اند. به‌طور مثال «سوفوکلس»^۱ به‌صراحت بیان می‌کرد که «به وجود نیامدن بهترین شرایط برای زیستن انسان است.» برخی از مکاتب روم باستان نیز از جمله «رواقیان» و «اپیکوریان» که نحله‌های فلسفی بودند نیز اعتقاد داشتند که افزایش جمعیت زمینه‌درگیری و جنگ را در جامعه ایجاد خواهد کرد. از نظر این مکاتب، باید با اقدامات مختلف از افزایش جمعیت ممانعت به عمل آورد. (Mukhopadhyay, 2005:7) نگاه منفی به رشد جمعیت در سال‌های دیگر و به خصوص سده‌های میانه نیز رواج داشته تا جایی که برخی از کشیشان بر این باور بودند که امراض واگیر و شیوع آن‌ها به دلیل افزایش جمعیت بوده و به همین دلیل این‌گونه امراض از زیاد شدن بی حد جمعیت جلوگیری خواهند کرد. به‌طور مثال در «آیین مائوی»^۲ در منطقه اروپا به‌صراحت مطرح می‌شد که «تولد، روح را در زندان تاریک جسم حبس خواهد کرد.» (Barro, 2004) مهم‌ترین مطالعات منسجم و مشخص در خصوص رابطه رشد جمعیت و بحران‌ها توسط «توماس آلبرت مالتوس»^۳ انجام گرفت. مالتوس در سال ۱۷۸۹ میلادی در کتابی تحت عنوان «تحقیق درباره اصل جمعیت و تأثیر آن در پیشرفت جوامع» به این نتیجه رسید که جمعیت با رشد تصاعدی در مقابل رشد حسابی مواد غذایی قرار دارد که بر اساس قانون بازده نزولی، نرخ رشد جمعیت از مواد غذایی افزایش بیشتری خواهد داشت و بشر با بحران مواد غذایی و در نتیجه گرسنگی و جنگ ناشی از آن مواجه خواهد شد. (ساروخانی، ۱۳۷۵: ۸۱) «جان

1 - Sophocles

2 - Manichaeism

3 - Tomas Albert Maltose

استوارت میل^۱، اقتصاددان و فیلسوف سیاسی در اواسط قرن ۱۹ نیز نگاهی بدبینانه به خانواده‌های پرجمعیت داشت و آن‌ها را نکوهش می‌کرد. «برتراند راسل^۲» نیز مخاطرات افزایش جمعیت را همچون بمب هسته‌ای قلمداد و از افزایش جمعیت انتقاد کرد. (زنجانی، ۱۳۷۸: ۱۹) در شرایط کنونی نیز بیشترین انتقادهای در خصوص افزایش جمعیت از سوی جنبش سبزها، طرفداران محیط‌زیست و گیاه‌خواران مطرح است. در همین خصوص «مارگارتمید^۳» بر این باور است که افزایش جمعیت تعادل اکولوژی زمین را از بین خواهد برد و باعث افزایش گازهای گلخانه‌ای و گرمای زمین خواهد شد. «دیو ریلی^۴» نیز ضمن انتقاد از افزایش جمعیت به تأثیر منفی آن بر آب‌وهوا و همچنین شرایط اقلیمی اشاره دارد. (اطاعت، ۱۳۹۰: ۱۳)

ب. نظریات مربوط به افزایش جمعیت

با وجود نگاه منفی که به بحث ازدیاد جمعیت میان غالب متفکران قرون وسطی و سده‌های میانه وجود داشته، اما این نگاه به مرور تلطیف گردید تا جایی که گروه‌هایی شکل گرفت که خواستار افزایش جمعیت بودند. این گروه‌ها که به «ناتالیسم^۵» مشهور هستند، بر ایده خود آن‌چنان پافشاری کردند که خواستار افزایش نسل و جمعیت حتی به صورت اجباری شدند. بر اساس باور این نحله، افزایش جمعیت نقش مهمی در قدرت نظامی و اقتصادی کشورها ایفا کرده و از این رو برای افزایش توان باید جمعیت را افزایش داد زیرا به هر میزان جمعیت افزایش یابد، به میزان افرادی که خاک کشور را مقدس می‌پندارند و دارای علایق ملی‌گرایی هستند افزوده خواهد گردید و به همین دلیل فرصت‌های بیشتری را برای توسعه اهداف ملی‌گرایی و همچنین دفاع از کشور و منافع ملی ایجاد خواهد شد. (کلانتری و سام دلیری، ۱۳۹۸: ۹۲)

قدیمی‌ترین نمونه از طرفداران ازدیاد جمعیت امپراتور «آگوستوس^۶» است که افزایش جمعیت را گامی ضروری در توسعه امپراتوری روم تلقی می‌کرد. بعد از وی امپراتور «کنستانتین بزرگ^۷» در قرن چهارم میلادی نیز قائل به افزایش جمعیت در قلمرو حکمرانی خود بود. «آگوستین^۸»

1 - John Stuart Mill

2 - Bertrand Arthur William Russell

3 - Margaret Mead

4 - Dave Riley

5 - Natalism

6 - Augustus

7 - Constantinus

8 - Saint Augustinus

یا آگوستین مقدس نیز از سیاست‌ها و اقداماتی که مربوط به کاهش جمعیت بود انتقاد می‌کرد. (Jones, 2015) در همان زمان قرون وسطی نیز مبلغان مسیحی در آفریقا یکی از مهم‌ترین رسالت‌های خود را تبلیغ برای فرزندانآوری در این قاره می‌دانستند و زمینه افزایش جمعیت را در بسیاری از کشورهای آفریقایی فراهم کردند. در قرون اخیر نیز جنبشی در فرانسه تحت عنوان «جنبش تولدگرایی»^۱ شکل گرفت تا جایی که حتی سازمانی به نام «اتحاد ملی برای مقابله با کاهش جمعیت» تشکیل داده و خواستار افزایش جمعیت در فرانسه شدند. (امانی، ۱۳۹۸: ۲۴۱)

در میان متفکرانی که در حوزه جامعه‌شناسی فعالیت داشتند، «منتسکیو»^۲ ضمن تأکید بر افزایش جمعیت بر این باور بود که ازدیاد جمعیت زمینه تقسیم‌کار اجتماعی بهتری را فراهم خواهد کرد. «جرمی بنتهام»^۳ که از پیروان مکتب «فایده‌گرایی»^۴ است نیز بر این باور بود که افزایش جمعیت می‌تواند زمینه افزایش شادی را در جامعه فراهم کند. «ویلیام تمپل»^۵ بیان کرد افزایش جمعیت زمینه افزایش ثروت در جامعه را ایجاد خواهد کرد. «مون کراتین»^۶ ضمن انتقاد از سیاست‌های کاهش جمعیت، در مقاله‌ای به این نتیجه رسید که میان افزایش جمعیت و رشد و توسعه اقتصادی رابطه مستقیمی وجود دارد. حتی «آدلف کست»^۷ نیز جمعیت زیاد را یکی از معیارهای مهم برای افزایش رفاه عمومی تلقی می‌کرد. (کلاهی، ۱۳۹۸: ۱۱۳) برخی از کشورها نیز به صورت رسمی سیاست افزایش جمعیت را از راه مشوق‌های فرزندانآوری دنبال می‌کنند که در این خصوص می‌توان به کشورهایی چون ژاپن، سنگاپور، روسیه و سوئد اشاره داشت.

ج. نظریات مربوط به ثبات جمعیت

دسته دیگری از متفکران بر این باورند که جمعیت را باید کنترل و میزان آن را در سطح خاصی ثابت نگه داشت. بر اساس این نظریه - که به «ثبات جمعیت»^۸ مشهور است - افزایش یا کاهش

1 - pronatalism

2 - Montesquieu

3 - Jeremy Bentham

4 - Utilitarianism

5 - William temple

6 - Mon keratin

7 - Adolph coast

8 - Stable Population

میزان قابل توجهی از جمعیت بسته به وسعت و تراکم سرزمینی، زمینه تغییر در ساختارهای جامعه را ایجاد کرده و این تغییرات زمینه از هم‌پاشیدگی جامعه را فراهم خواهد کرد. به‌طور مثال «افلاطون»^۱ ضمن مخالفت با رشد جمعیت یا کاهش آن، جمعیت مناسب شهرها را برای استفاده بهتر از امکانات و البته به تعبیر وی رشد و تعالی جوامع در حدود ۵ هزار نفر می‌دانست. از نظر این فیلسوف یونانی افزایش و البته کاهش ناگهانی جمعیت زمینه‌ای برای افزایش مشکلات و ناهنجاری‌ها در جامعه خواهد بود. (شیخی، ۱۳۷۲: ۵۹)

در خصوص ثبات جمعیت البته نظریات مختلف و چندان مطرحی وجود ندارد زیرا اکثر نظریه‌پردازان نگاهی سیاه‌وسفیدی به جمعیت داشته و قائل به کاهش یا افزایش آن بوده‌اند. با وجود این در میان متفکرین اخیر، «جان استوارت میل» در حالی که نگاه مثبتی به خانواده‌های پرجمعیت نداشت ولی بر این باور بود که با توجه به ثبات نسبی که در امکانات و منابع وجود دارد، جمعیت نیز باید تا حدودی ثابت باشد زیرا کاهش آن مشکلات امنیتی و ناهنجاری را تشدید و افزایش آن مشکلات اقتصادی را در سطح جامعه ایجاد خواهد کرد. از نظر این اقتصاددان، بهترین عامل در برنامه‌ریزی‌های کلان کشورها، ثبات در ساختارها از جمله جمعیت است. (مرعشی، ۱۳۹۷: ۲۱۹) زیرا در صورت ثبات جمعیتی، حکمران‌ها می‌توانند برنامه‌ریزی مدون و دقیق‌تری برای پیشبرد اهداف داشته باشند.

د. نظریات مربوط به تناسب جمعیت

دسته دیگری از نظریاتی که در خصوص جمعیت مطرح شده، به نظریه تناسب یا ارتباط میزان جمعیت و شرایط حاکم بر سرزمین مربوط است. در این دسته از نظریات بیان می‌شود که نباید نگاهی تهدیدمحور یا فرصت‌محور به میزان جمعیت داشت و با توجه به شرایط، ظرفیت‌ها، مقدرات، امکانات و البته اهداف و برنامه‌ها، باید سیاست‌های جمعیتی اتخاذ کرد. از نظر این دسته از متفکران ممکن است در شرایطی بحث افزایش جمعیت ضروری بوده و در شرایطی دیگر نسبت به کاهش آن اهتمام لازم را داشت، زیرا میزان جمعیت در هر کشوری بر اساس امکانات و منابع جامعه باید تنظیم گردد. در این دیدگاه مطرح می‌شود که تناسب جمعیت بهترین شرایط را برای رفاه و زیستی مناسب در جامعه فراهم خواهد کرد. «ارسطو»^۲ بر این باور بود که برای جلوگیری از فقر باید تناسب جمعیتی در جامعه فراهم باشد.

1 - Platon

2 - Aristotle

«ژان ژاک روسو»^۱ نیز در کتاب «قرارداد اجتماعی» بیان کرد که نمی‌توان جمعیت خاصی را برای هر سرزمینی مشخص کرد بلکه باید با توجه به شرایط، جمعیت هر جامعه را تنظیم کرد. «امیل دورکیم»^۲ بر این باور است که با توجه به ساخت متفاوت جوامع، کشورها هر کدام باید سیاست‌های جمعیتی متناسب خود داشته باشند، زیرا توسعه اجتماعی در گرو جمعیت متناسب و متوازن است. از نظر این متفکر، هر جامعه‌ای با توجه به مسائل ثروت‌اندوزی، میزان فقر، شرایط زیست‌محیطی، مسائل بهداشتی، ساختارهای نظامی و مسائل هنری و فرهنگی باید سیاست‌های جمعیتی متناسب خود داشته باشد. (Avery, 2018) مباحث مربوط به توازن جمعیت در اجلاس‌های بین‌المللی نیز مورد توجه قرار گرفته است. به طور مثال در اجلاس جهانی بخارست رومانی در سال ۱۹۷۴، اجلاس جهانی مکزیکوسیتی، اجلاس جهانی ۱۹۹۲ وین اتریش و در اجلاس جهانی ۱۹۹۶ در استانبول ترکیه به مباحث تناسب جمعیت و اینکه کشورها باید با اتخاذ سیاست‌های تشویقی یا تنبیهی، جمعیت خود را کنترل و آن را در سطح قابل قبولی مدیریت کنند، بحث شده است. (Gwarteny, 2016)

ه. سیاست‌های جمعیتی در ایران

در سال‌های قبل از انقلاب و به خصوص در دهه‌های ۴۰ به بعد بحث انتقال جمعیت در ایران مطرح شد و سیاست‌های کنترلی جمعیتی تا زمان استقرار نظام پهلوی دوم اجرایی شد که نتیجه آن کاهش رشد جمعیت از ۳/۲ درصد به ۲/۶ درصد بوده است. (فروتن، ۱۳۹۵: ۶۸) با وقوع انقلاب اسلامی و به خصوص پس از شروع جنگ تحمیلی، برنامه‌های کنترل جمعیت تعطیل شد. در این مقطع تاریخی عواملی چون مهاجرت اتباع کشورهای همسایه به ایران، توسعه خدمات بهداشتی و کاهش مرگ‌ومیر رشد جمعیت افزایش یافت تا جایی که در سال‌های ابتدایی دهه ۶۰ رشد جمعیت کشور به ۳/۹۷ درصد یعنی مرحله انفجار جمعیت رسید. در سرشماری سال ۱۳۶۵ مشخص شد که با رشد جمعیتی نزدیک ۴ درصدی، جمعیت کشور در سال ۱۳۸۵ به ۱۰۰ میلیون نفر و در سال ۱۴۰۵ به ۲۰۰ میلیون نفر خواهد رسید و همین مسئله باعث شد به‌مرور سیاست‌های کنترل جمعیت ارائه شود. (همان: ۶۹)

اتخاذ سیاست‌های کنترل جمعیتی در ابتدای سال‌های دهه هفتاد از سوی دولت و همچنین تصویب قانون «تنظیم خانواده» از سوی مجلس شورای اسلامی، باعث کند شدن آهنگ رشد جمعیت شد. هدف از این اقدامات کنترل جمعیت بود ولی کاهش علاقه به فرزندآوری در

1 - Jean-Jacques Rousseau

2 - Emile Durkheim

جامعه ایرانی نهادینه شد تا جایی که در سال‌های ابتدایی دهه ۸۰ مباحثی در خصوص تغییر در ترکیب جوان کشور بیان گردید. در سرشماری سال ۱۳۸۵ مشخص شد که نسبت جوانی جمعیت از ۶۰ درصد به ۲۶ درصد کاهش یافته و همین مسئله گویای این بود که باید به مباحث کنترل جمعیت پایان داد. (کلاهی، ۱۳۹۸: ۱۱۷)

در ابتدای دهه ۹۰ بود که به صورت رسمی نگرانی‌ها از کند شدن روند جمعیت مطرح شد تا جایی که مقام معظم رهبری در سفر به خراسان شمالی در ۱۹ مهر ۱۳۹۱ به‌صراحت از سیاست‌های محدود کردن جمعیت انتقاد فرمودند. ایشان همچنین در سال ۱۳۹۸ به فرهنگ‌سازی در خصوص افزایش جمعیت تأکید کردند؛ بنابراین آنچه امروزه در جمهوری اسلامی ایران در خصوص مباحث جمعیتی مطرح است، مربوط به راهبرد «تناسب جمعیتی» یعنی ارتباط میان منابع و میزان جمعیت است زیرا در زمانی که ضرورت‌های ملی ایجاب می‌کرد، بحث افزایش جمعیت و در زمانی دیگر بحث کاهش و محدودیت و اکنون نیز بحث افزایش جمعیت متناسب با شرایط مطرح شده است.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نوع «کیفی^۱» بوده و برای گردآوری شاخصه‌ها از روش «تحلیل مضمون^۲» استفاده شده است. روش تحلیل مضمون با هدف شناخت، تحلیل و گزارش الگوها یا مضامین موجود در داده‌های کیفی یا متن به کار برده می‌شود. این روش، از راه فرآیندی خاص به دنبال تحلیل اطلاعات متن مورد نظر بوده و مطالبی که به نظر گسترده یا پراکنده است را به صورت منسجم و با داده تفضیلی و بازدهی بالا تبدیل می‌کند (عابدی جعفری و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۵۳). البته باید به این نکته توجه داشت که فن‌های زیادی در روش تحلیل مضمون استفاده می‌شود و محقق متناسب با موضوع و متن خود می‌تواند از نمونه خاصی استفاده کند. در این مقاله با توجه به اهداف و سؤالی که مربوط به بیانات مقام معظم رهبری است، از تکنیک شبکه مضامین استفاده می‌شود تا تمامی نکات مورد توجه در بیانات قابل بهره‌برداری باشد. برای تحقق چنین هدفی ابتدا باید تمامی متن مورد مطالعه قرار گیرد تا مضامینی که مرتبط با موضوع است به دست بیاید و پس از آن مضامین پایه و نکاتی که به صورت کلان و کلیدی حائز اهمیت است، مضامین سازمان‌دهنده و البته مضامین فراگیر نیز استخراج شده و در مراحل بعدی ابزار

1 - Qualitative

2 - Thematic analysis

گرافیکی که برای سازمان‌دهی مضامین و اینکه چه ارتباطی می‌توان میان آن‌ها ایجاد شود را ترسیم کرده تا بتوان تجزیه و تحلیل بهتری از متن را به دست آورد. (همان: ۱۵۵)

در تحقیق کنونی محیط پژوهش شامل کلیه بیانات مقام معظم رهبری در خصوص جوانی جمعیت در حدفصل سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۴۰۲ است که از سایت رسمی مقام معظم رهبری به آدرس (<https://khamenei.ir>) استخراج شده است. جستجو بر اساس کلیدواژه‌های مربوط به جمعیت و جوانی آن بوده و نمونه‌گیری به صورت تمام شمار و رسیدن به مرحله اشباع اطلاعات یعنی در نظر گرفتن و بررسی تمام بیانات مقام معظم رهبری در خصوص جوانی جمعیت بوده است. نرم‌افزاری که جهت تحلیل محتوا در این تحقیق به کار برده شده نرم‌افزار MAXQDA12 است چرا که بر اساس نظر کارشناسان علاوه بر جنبه کاربردی آن، شیوه کدگذاری در آن نسبت به سایر نرم‌افزارها با سهولت بهتری انجام می‌گیرد. تحلیل داده‌ها طی مراحل زیر صورت گرفته و همچنین جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها (کدگذاری توسط نرم‌افزار) به صورت هم‌زمان انجام شده است:

۱) در مرحله اول بیانات مرتبط با جوانی جمعیت بر اساس مهم‌ترین کلیدواژه‌های مرتبط گردآوری شد.

۲) در مرحله کدگذاری بیاناتی که به صورت مشخص به بحث جوانی جمعیت مرتبط بود کدگذاری و در ادامه، بیانات استخراج شده توسط نرم‌افزار در زیر کدهای فرعی (نشانه‌ها) قرار گرفتند. پس از کدگذاری با اساتید و خبرگان مصاحبه صورت گرفت و نظرات ایشان در خصوص تقسیم‌بندی‌ها و همچنین دسته‌بندی موضوعی اعمال گردید.

۳) پس از مشخص شدن بیاناتی که مرتبط با جوانی جمعیت بود، کدها در دسته‌های کلی قرار گرفت و کدهای مشابه ادغام شدند.

۴) در مرحله بعد با توجه به تعداد زیاد نشانه‌ها، در گروه بزرگ‌تری تحت عنوان مفهوم گردآوری شدند.

۵) سپس مفاهیم در گروه بالاتری تحت عنوان مقوله جمع‌آوری شدند.

به‌طور کلی مراحل مذکور در طی ۵ مرحله انجام گرفت تا در مجموع نشانه‌ها، مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با موضوع مشخص شوند. برای مشخص شدن اعتبار تحقیق و طی مراحل مذکور، ضمن بررسی تمام شمار بیانات مقام معظم رهبری در خصوص موضوع جوانی جمعیت، از نظر دو نفر خبره در خصوص کدگذاری مطالب و همچنین دسته‌بندی مقوله و مفاهیم استفاده

شد تا به اعتبار تحقیق افزوده شود. برای قابلیت اطمینان از پژوهش نیز با استفاده از دستورالعمل کدگذاری و بررسی چندین مرتبه مقوله‌بندی‌ها در خصوص جامعیت پژوهش اطمینان حاصل شد. همچنین در این تحقیق سعی شد تا با بهره‌گیری از منابع مختلف، اطلاعات کافی در خصوص بیانات احصا شود تا بتوان نگاهی واقع‌بینانه به مفاهیم، مقوله و دیدگاه مقام معظم رهبری در خصوص جوانی جمعیت ایجاد شود.

جدول ۱: بیانات مقام معظم رهبری در خصوص جوانی جمعیت

ردیف	جملات استخراج شده
۱	مسئله‌ی زاد و ولد یا مسئله‌ی جوانی جمعیت که یک مسئله‌ی حیاتی است. (۱۴۰۲/۱۰/۱۶)
۲	آن روزی که ما جوان کم داریم، کشور ثروتمند نباشد، نمی‌تواند دیگر ثروتمند بشود. (۱۴۰۱/۱۱/۱۰)
۳	تلاش برای افزایش نسل و جوان شدن نیروی انسانی کشور و حمایت از خانواده، یکی از ضروری‌ترین فرائض مسئولان و آحاد مردم است. (۱۴۰۱/۲/۲۸)
۴	فرزندآوری و تکثیر نسل یکی از آن وظایف مهم و اساسی است که بایستی انجام بگیرد که... جزو نیازهای حیاتی امروز کشور و فردای کشور است. (۱۳۹۹/۱۱/۱۵)
۵	یکی از پُرفایده‌ترین ثروت‌های یک کشور، جمعیت جوان در یک کشور است. (۱۳۹۹/۰۴/۲۲)
۶	مسئله‌ی فرزندآوری و مسئله‌ی نسل بسیار مهم است... احتیاج دارد به قانون، احتیاج دارد به دنبال‌گیری جدی. (۱۳۹۹/۰۴/۲۲)
۷	کشور بایستی قوی بشود؛ قوی شدن کشور جزو هدف‌های ما است... امروز حفظِ جمعیتِ جوانِ کشور یکی از ابزارهای قوت است. (۱۳۹۹/۰۱/۰۳)
۸	وجود انبوه جوانان -میلیون‌ها جوان- در کشوری که این همه ظرفیت کار و تلاش دارد، یک نعمت بزرگی است. (۱۳۹۸/۰۸/۱۲)
۹	در بعضی از کشورهای غربی خانواده‌ای پانزده تا، بیست تا بچه دارند و از این قبیل، تشویق هم می‌شوند و هیچ‌کس مذمتشان نمی‌کند. اما نوبت به کشور ایران که می‌رسد، این طرف قضیه تشویق می‌شود، یعنی کم‌فرزندی و مانند این‌ها (۱۳۹۸/۰۱/۰۶)
۱۰	اگر چنانچه عدد ملت مسلمان حالا در یک کشور اسلامی مثل کشور ایران ... زیاد باشد، این زمینه و امکان برای رشد و تعالی در آن‌ها وجود دارد. (۱۳۹۸/۰۱/۰۶)
۱۱	امروز در دنیا آن کشورهایی که جمعیت‌های زیادی دارند، به برکت آن به خیلی امکانات دست یافته‌اند. (۱۳۹۸/۰۱/۰۶)

۱۲	نسخه‌های غربی برای ما قابل اعتماد نیستند. ... اخیراً دستگاه تبلیغاتی دولت انگلیس خبیث تجویز نسخه هم کرده که ایران برای سی میلیون جمعیت، خیلی کشور خوبی خواهد بود! (۱۳۹۷/۰۳/۰۲)
۱۳	سیاست جمعیتی غربی‌ها که «فرزند کمتر، زندگی بهتر»، سیاست اروپایی و سیاست غربی است؛ خودشان هم عمل کردند و امروز دچار مشکلند. (۱۳۹۷/۰۱/۰۱)
۱۴	یکی از امکانات و ظرفیت‌های مهم، موج جمعیتی است که بعضی‌ها مخالفند. بعضی‌ها می‌گویند «جمعیت کشور چرا باید این تعداد باشد و چرا باید بیشتر بشود؟»؛ این خطا است. (۱۳۹۷/۰۱/۰۱)
۱۵	اینکه من اصرار می‌کنم که حتماً بایستی تکثیر نسل بشود، خانواده‌ها باید فرزند دار بشوند برای این است که فردای این کشور به همین جوان‌ها احتیاج دارد. (۱۳۹۷/۰۱/۰۱)
۱۶	غربی‌ها با افزایش عدد مسلمان‌ها مخالفند، با افزایش عدد ملّتی که جوان‌هایش می‌توانند در عرصه ظاهر بشوند و کشور را به اوج برسانند، معلوم است که مخالفند. (۱۳۹۶/۱۲/۱۷)
۱۷	مسئولین کمک کنند که این تکثیر جمعیت جوان که امروز خوشبختانه وجود دارد از بین نرود؛ نسل را متوقف نکنند. (۱۳۹۵/۵/۱۱)
۱۸	امروز جمعیت جوان ما یک پدیده است، یک نعمت است؛ چون جوان، منشأ حرکت و چشمه‌ی جوشان انگیزه و حرکت و نشاط و ابتکار و نوآوری است. (۱۳۹۵/۰۳/۲۵)
۱۹	برای مسئله نسل، گزارش‌هایی به من می‌رسد که مسئله جلوگیری از منع باروری درست انجام نمی‌گیرد. (۱۳۹۴/۴/۲۰)
۲۰	معروفی بالاتر از ایجاد نظام اسلامی و حفظ نظام اسلامی نداریم... معروف‌ها این‌ها هستند: ... تکثیر نسل. (۱۳۹۴/۱/۱۱)
۲۱	مسئله‌ی جمعیت تأثیر زیادی دارد در اقتدار ملی؛ و افزایش نسل جوان و بزرگ بودن کشور از لحاظ جمعیت، خیلی تأثیر دارد در ایجاد اقتدار (۱۳۹۳/۰۶/۱۳)
۲۲	شنیدم در مجلس... طرحی در مورد افزایش باروری و پیشگیری از کاهش جمعیت وجود دارد؛ این بسیار مهم است. (۱۳۹۳/۰۳/۰۴)
۲۳	لازم است برنامه‌ریزی‌های جامع برای رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور متناسب با سیاست‌های جمعیتی انجام گیرد. (۱۳۹۳/۲/۳۰)
۲۴	ضروری است با هماهنگی و تقسیم‌کار بین ارکان نظام و دستگاه‌های ذی‌ربط در این زمینه (جوانی جمعیت)، اقدامات لازم با دقت، سرعت و قوّت صورت گیرد. (۱۳۹۳/۲/۳۰)
۲۵	مسئله جمعیت را جدی بگیرید؛ مسئله جمعیت از آن مسائلی نیست که بگوییم حالا ده سال دیگر

	فکر می‌کنیم؛ نه، اگر چند سال بگذرد، وقتی نسل‌ها پیر شدند، دیگر قابل علاج نیست. (۱۳۹۲/۹/۱۹)
۲۶	مسئله‌ی جمعیت را جدی بگیرید؛ جمعیت جوان کشور دارد کاهش پیدا می‌کند. یکجایی خواهیم رسید که دیگر قابل علاج نیست. (۱۳۹۲/۰۹/۱۹)
۲۷	جوانب قضیه را بسنجید، ببینید چه چیزهایی است که موجب می‌شود جامعه ما دچار میل به کم‌فرزندی بشود. عواملش چیست. (۱۳۹۲/۸/۸)
۲۸	فرهنگ‌سازی در این مسئله (جوانی جمعیت) مثل خیلی از مسائل دیگر اجتماعی، حرف اول را می‌زند. (۱۳۹۲/۸/۸)
۲۹	قطعاً این کشور با این سطح وسیع، با این تنوع آب و هوایی، با این امکانات فراوان زیرزمینی، با این استعداد بالقوه علمی، می‌تواند یک کشور پرجمعیت باشد. (۱۳۹۲/۸/۸)
۳۰	ما نمی‌خواهیم این قضیه (جوانی جمعیت) را با شعار و با «صلوات بفرستید تمام بشود» و مانند این‌ها پیش ببریم؛ می‌خواهیم مسئله به شکل عمیق و علمی حل بشود. (۱۳۹۲/۰۸/۰۸)
۳۱	متفکرین ما و صاحبان دانش مرتبط با مسئله جمعیت - در هر بخشی از بخش‌ها - می‌توانند در این زمینه منطق صحیح و قابل قبولی را ارائه کنند. (۱۳۹۲/۰۸/۰۸)
۳۲	نجات کشور از آینده‌ی هولناک پیری جمعیت... یک سیاست حیاتی برای آینده‌ی بلندمدت کشور عزیز ما است. (۱۳۹۲/۰۸/۰۶)
۳۳	از نظر سیاست کلی کشور، کشور باید برود به سمت افزایش جمعیت؛ البته به نحو معقول و معتدل. (۱۳۹۲/۰۸/۰۶)
۳۴	تلاش برای افزایش نسل و جوان شدن نیروی انسانی کشور و حمایت از خانواده، یکی از ضروری‌ترین فرائض مسئولان و آحاد مردم است. (۱۳۹۲/۰۸/۰۶)
۳۵	عوامل کاهش جمعیت و موجبات افزایش جمعیت به نحو مطلوب و با اعتدال متناسب، درست سنجیده بشود، مطرح بشود [تا] اقناع بشوند افکار نخبگان (۱۳۹۲/۰۸/۰۶)
۳۶	ببینید چه چیزهایی است که موجب می‌شود جامعه‌ی ما دچار میل به کم‌فرزندی بشود. (۱۳۹۲/۰۸/۰۶)
۳۷	از نظر سیاست کلی کشور، کشور باید برود به سمت افزایش جمعیت (۱۳۹۲/۰۸/۰۶)
۳۸	میل جامعه ما به کم بودن فرزند، یک عارضه است. (۱۳۹۲/۰۸/۰۶)
۳۹	کشور ما با ظرفیت طبیعی و با ویژگی جغرافیای سیاسی خود احتیاج دارد به یک جمعیت بیشتر (۱۳۹۲/۰۸/۰۶)

۴۰	محدود کردن نسل، برای کشور ما خطر بزرگی است. (۱۳۹۲/۴/۳۰)
۴۱	فرزندآوری یک مجاهدت بزرگ است. (۱۳۹۲/۰۲/۱۱)
۴۲	ما با خطاهایی که داشتیم، با عدم دقت‌هایی که از ماها سر زده، یک برهه‌ای در کشور ما متأسفانه مسئله فرزندآوری مورد غفلت قرار گرفت. (۱۳۹۲/۰۲/۱۱)
۴۳	پیر شدن کشور، کم شدن نسل جوان در چندین سال بعد، از همان چیزهایی است که اثرش بعداً ظاهر خواهد شد؛ وقتی هم اثرش ظاهر شد، آن روز دیگر قابل علاج نیست. (۱۳۹۲/۰۲/۱۱)
۴۴	فرزندآوری یکی از مهم‌ترین مجاهدت‌های زنان و وظایف آنان است. (۱۳۹۲/۲/۱۱)
۴۵	کشور باید نگذارد که غلبه‌ی نسل جوان و نمای زیبای جوانی در کشور از بین برود. (۱۳۹۱/۰۵/۰۳)
۴۶	نسل جوان را باید حفظ کرد. با این روند کنونی اگر ما پیش برویم، کشور پیر خواهد شد. (۱۳۹۰/۰۷/۱۹)
۴۷	من معتقدم که کشور ما با امکاناتی که داریم، می‌تواند ۱۵۰ میلیون نفر جمعیت داشته باشد. (۱۳۹۰/۵/۱۶)
۴۸	من معتقد به کثرت جمعیت. هر اقدام و تدبیری که می‌خواهد برای متوقف کردن رشد جمعیت انجام بگیرد، بعد از ۱۵۰ میلیون انجام بگیرد. (۱۳۹۰/۰۵/۱۶)
۴۹	جمعیت جوان و بانشاط و تحصیل‌کرده و باسواد کشور، امروز یکی از عامل‌های مهم پیشرفت کشور است. (۱۳۹۰/۰۵/۰۳)
۵۰	این مسئله افزایش نسل و این‌ها جزو مباحث مهمی است که واقعاً همه مسئولین کشور ... باید در جامعه درباره آن فرهنگ‌سازی کنند. (۱۳۹۰/۰۵/۰۳)
۵۱	جمعیت کشور ایران از بعد از انقلاب دو برابر شده؛ جمعیت دانشجوی ده برابر شده و تعداد دانشگاه‌ها و رشته‌ها و پیشرفت‌ها هم شاید بیش از ده برابر شده (۱۳۸۶/۰۲/۲۵)
۵۲	ما اگر دو برابر امروز هم جمعیت داشته باشیم، می‌توانیم بدون کمترین نیازی به هیچ کشور، خودمان را به بهترین وجهی اداره کنیم. (۱۳۶۸/۰۴/۱۸)

یافته‌ها

الف. نشانه‌ها، مفاهیم و مقوله‌ها

مؤلفه‌های استخراج شده از بیانات مقام معظم رهبری مطابق جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۲: مؤلفه‌های استخراج شده از بیانات مقام معظم رهبری

زیر کد فرعی (نشانه)	کد فرعی (مفهوم)	کد اصلی (مقوله)		
اهمیت مسئله جوانی جمعیت	اهمیت جوانی جمعیت به عنوان راهبردی حیاتی	راهبرد و ضرورتی پایدار		
			جوانی جمعیت، راهبردی حیاتی	
جوانی جمعیت نیاز آینده کشور	ضرورت حفظ جوانی			
جوانی جمعیت ضرورتی همیشگی	جمعیت به عنوان ضرورت و			
ضرورت ادامه روند جوانی جمعیت	نیازی همیشگی			
حفظ جوانی جمعیت	جدید در امر جوانی		برنامه‌ریزی جدی برای تحقق چشم‌انداز	
	غفلت در گذشته از مسئله جوانی جمعیت	جمعیت به‌رغم غفلت		
	جدی گرفتن مسئله جوانی جمعیت	گذشته		
تعیین سیاست‌های کلان با محوریت جوانی جمعیت	ضرورت تدوین برنامه‌ریزی	و سیاست برای تحقق چشم‌انداز جوانی جمعیت		
داشتن چشم‌انداز برای جوانی جمعیت				
برنامه‌ریزی جامع با هدف جوانی جمعیت				
جوانی جمعیت ابزار قدرت	جوانی جمعیت عامل قدرت	قدرت، ثروت آفرین و عامل پیشرفت		
	جوانی جمعیت عامل اقتدار ملی		و اقتدار ملی	
جوانی جمعیت، ثروتی پرفایده	جوانی جمعیت ثروت و		جوانی جمعیت عامل رشد، پیشرفت و نوآوری	
	جوانی جمعیت نعمت بزرگ			نعمتی بزرگ
جولانی جمعیت زمینه رشد و تعالی	جوانی جمعیت عامل رشد، پیشرفت و نوآوری			جوانی جمعیت عامل پیشرفت
				جوانی جمعیت عامل تحقق امکانات و پیشرفت
				جوانی جمعیت عامل نوآوری و پیشرفت
				اداره کشور از راه جوانی جمعیت

	کشور و ثروت آفرین	کاهش جوانی جمعیت عامل کاهش ثروت
ریشه‌یابی علت‌های پیری جمعیت	خطا و غیرطبیعی بودن میل به کاهش جمعیت	خطا بودن راهبرد کاهش جمعیت
		عارضه بودن میل به کاهش جمعیت
		غیرطبیعی بودن پیری جمعیت
	لزوم پیشگیری از پیری جمعیت و ریشه‌یابی مشکلات منشأ آن	ریشه‌یابی مشکل در امر پیری جمعیت
		ممانعت از غلبه نسل پیر بر جوان
		لزوم پیشگیری در امر پیری جمعیت
فرهنگ‌سازی عمومی و جدیت در اجرای قوانین	فرهنگ‌سازی عمومی برای جوانی جمعیت	لزوم فرهنگ‌سازی در مسئله جوانی جمعیت
		ضرورت فرهنگ‌سازی عمومی برای جوانی جمعیت
	تدوین راهبردهای کلان با محوریت زنان در جوانی جمعیت	وجود راهبرد کلان برای جوانی جمعیت
		محوریت زنان در جوانی جمعیت
	ضرورت وضع قوانین جوانی جمعیت	لزوم ع قانون و پیگیری جدی مصوبات
		اهمیت وضع قانون با محوریت جوانی جمعیت
		جدیت در تحقق مصوبات مربوط به جوانی جمعیت
		پرهیز از شعارهای بدون پشتوانه در جوانی جمعیت
		ضرورت کار علمی و متقن برای جوانی جمعیت
		اقدام به‌موقع برای جوانی جمعیت
	وجود ظرفیت طبیعی در کشور برای جوانی جمعیت	ظرفیت کشور برای جوانی جمعیت
		وجود ظرفیت طبیعی کشور برای جوانی جمعیت
		ظرفیت ملی برای جوانی جمعیت
		جوانی جمعیت مجاهدتی بزرگ
وجود ظرفیت ملی و هماهنگی همگانی	جوانی جمعیت وظیفه حاکمیتی و مردمی	جوانی جمعیت وظیفه حاکمیتی و مردمی

	هماهنگی رسمی و نخبگانی و همگامی برای جوانی جمعیت	هماهنگی اجزای حاکمیتی برای جوانی جمعیت
		همگانی بودن تلاش برای جوانی جمعیت
		اقتناع نخبگانی در خصوص جوانی جمعیت
راهبرد دشمن، مقابله با جوانی جمعیت	تلاش دشمن برای کاهش جوانی جمعیت در ایران	تبلیغ منفی دشمن علیه فرزندآوری در ایران
		راهبرد دشمن در تبلیغ کاهش جوانی جمعیت
	مشکلات غرب در پیشبرد جوانی جمعیت	شکست جوامع غربی در راهبرد کاهش جمعیت
		مخالفت غرب با جوانی جمعیت در جوامع مسلمان
		محدود کردن جمعیت، راهبردی مخرب

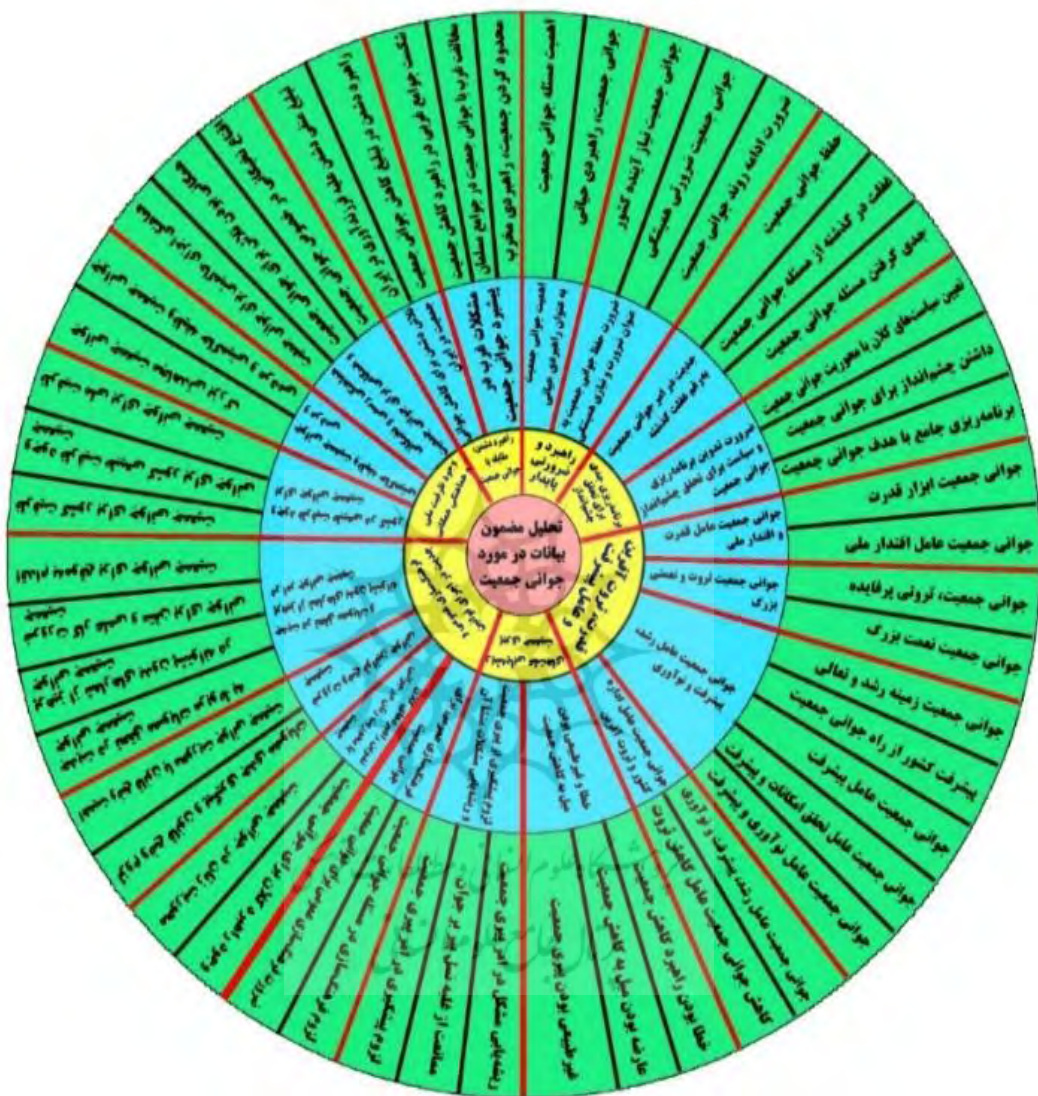
ب. شبکه مضامین

با توجه به جدول (۲) بر اساس خروجی نرم‌افزار در شبکه مضامین پژوهش تعداد ۷ مضامین فراگیر شامل «راهبرد و ضرورتی پایدار»، «برنامه‌ریزی جدی برای تحقق چشم‌انداز»، «قدرت، ثروت آفرین و عامل پیشرفت»، «ریشه‌یابی علت‌های پیری جمعیت»، «فرهنگ‌سازی عمومی و جدیت در اجرای قوانین»، «وجود ظرفیت ملی و هماهنگی همگانی» و «راهبرد دشمن، مقابله با جوانی جمعیت» وجود دارد که در شبکه زیر ترسیم شده است:

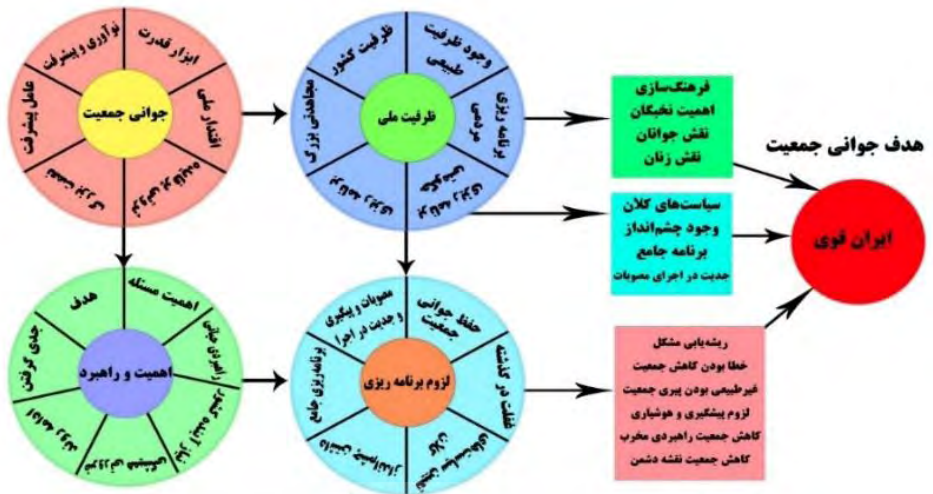
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۱: شبکه مضامین بیانات مقام معظم رهبری مرتبط با جوانی جمعیت

شکل ۲: الگوی شمس جوانی جمعیت از منظر مقام معظم رهبری

شکل ۳: الگوی اکتشافی جوانی جمعیت

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری در خصوص جوانی جمعیت شامل هفت مقوله اصلی یعنی «راهبرد و ضرورتی پایدار»، «برنامه‌ریزی جدی برای تحقق چشم‌انداز»، «قدرت، ثروت آفرین و عامل پیشرفت»، «ریشه‌یابی علت‌های پیری جمعیت»، «فرهنگ‌سازی عمومی و جدیت در اجرای قوانین»، «وجود ظرفیت ملی و هماهنگی همگانی» و «راهبرد دشمن، مقابله با جوانی جمعیت» است.

در ابتدا بحث جوانی جمعیت به عنوان راهبرد و ضرورتی پایدار مطرح است زیرا تحلیل محتوای این مقوله نشان‌دهنده دو مفهوم اصلی یعنی اینکه جوانی جمعیت راهبردی حیاتی و ضرورت و نیازی همیشگی است. در خصوص این مفاهیم می‌توان بیان کرد که مقام معظم رهبری ضمن تأکید بر مسئله جوانی جمعیت، آن را نیازی ضروری و همیشگی تلقی کرده که باید آن را استمرار داد و از هر گونه اقدامی که باعث پیری جمعیت می‌شود اجتناب کرد.

اتخاذ برنامه جدی برای تحقق چشم‌انداز جوانی جمعیت نیز مقوله مهم دیگری است که از راه واکاوی دو مفهوم غفلت گذشته و ضرورت جدیت و اتخاذ برنامه‌ریزی برای تحقق آن به دست آمده است. بر این اساس ضروری است تا جوانی جمعیت حفظ شود و از غفلت‌های گذشته

اجتناب کرد و با جدیت در امر مقوله جوانی جمعیت، سیاست‌های کلانی را در ارتباط با جوانی جمعیت اتخاذ و در تحقق آن اهتمام لازم داشت زیرا جوانی جمعیت به عنوان چشم‌انداز مهمی برای آینده کشور محسوب می‌شود.

مقوله سوم پژوهش به این نکته اشاره دارد که جوانی جمعیت قدرت، ثروت آفرین و عامل پیشرفت است؛ زیرا جوانی جمعیت زمینه اقتدار و قدرت ملی را فراهم کرده و مدیریت صحیح آن به عنوان نعمتی بزرگ باعث افزایش ثروت ملی شده و به اداره بهتر کشور کمک خواهد کرد. این مفاهیم از این رو احصا شده که تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری گویای نکاتی است که بر اساس آن جوانی جمعیت ابزار قدرت محسوب شده و در اقتدار ملی نقش مؤثری دارد. همچنین از نظر معظم‌له جوانی جمعیت را باید نعمتی بزرگ و ثروتی پرفایده تلقی کرد که زمینه رشد و تعالی کشور را موجب شده و عامل پیشرفت خواهد بود و البته امکانات مختلفی را از راه ظرفیت‌سازی برای اداره بهتر کشور فراهم خواهد کرد.

نکته مهم این است که ریشه‌های پیری جمعیت بررسی شود زیرا کاهش جمعیت غیرطبیعی بوده و باید از پیری جمعیت پیشگیری کرد. از جمله عواملی که باعث می‌شود شرایط برای جوانی جمعیت فراهم شود، توجه به فرهنگ عمومی و جدیت در اجرای قوانین مربوط به جوانی جمعیت است. البته در اقدام فرهنگی نیاز هست توجه ویژه به بحث زنان شود زیرا این قشر نقش مهمی در فرزندآوری و جوانی جمعیت دارند. در این میان وضع قوانین تسهیل‌کننده و همچنین انجام اقدامات علمی و پرهیز از شعارهای بدون پشتوانه و جدیت در پیگیری مصوبات نقش خطیری را می‌تواند ایفا کند.

در خصوص مسئله جوانی جمعیت البته ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که ظرفیت‌های ملی برای تحقق جوانی جمعیت وجود دارد و باید با مشارکتی همگانی زمینه کاهش میانگین سنی کشور را فراهم کرد. برای تحقق چنین مهمی نباید تصور کرد جوانی جمعیت تنها وظیفه دولت یا ارگان‌های رسمی است، بلکه تمام اقشار و نهادها وظیفه دارند که باید این را مجاهدتی بزرگ قلمداد کرد. در کنار این مسائل البته باید نسبت به طرح و نقشه دشمنان هوشیار بود زیرا محدود کردن جمعیت اقدامی مخرب بوده و راهبرد دشمنان مبنی بر تبلیغات منفی علیه فرزندآوری در جوامع مسلمان است؛ از این رو باید در برابر توطئه دشمنان در خصوص کاهش اشتیاق به فرزندآوری آگاهی داشت و برای مقابله با آن تمهیدات لازم را اتخاذ کرد.

رشد جمعیت کشور رقم کمتر از یک درصد یعنی ۰/۷ درصد است که تداوم این روند باعث

می‌شود جمهوری اسلامی ایران از دهه ۳۰ به بعد قرن جاری وارد مراحل پیری جمعیت شود و پس از آن به عنوان کشوری سالمند با مشکلات متعدد ناشی از این مسئله مواجه خواهد شد. توجه به این مسئله باعث شده تا مقام معظم رهبری در بیانات مختلف به بحث ضرورت جوانی جمعیت و پرهیز از استمرار سیاست‌های کاهش اشتیاق به فرزندآوری اشاره داشته باشند. تحلیل مضمون بیانات معظم‌له در خصوص بحث جوانی جمعیت گویای این نکته است که از نظر مقام معظم رهبری، بحث جوانی جمعیت به عنوان ضرورت و اولویته همگانی شناخته می‌شود. این بدین معنا است که همه ارکان نظام و همچنین مردم نقش مهمی را برای جلوگیری از پیری جمعیت باید ایفا کنند. از نظر معظم‌له جوانی جمعیت به عنوان چشم‌اندازی شناخته می‌شود که در تمامی برنامه‌ها باید مورد توجه قرار گیرد زیرا افزایش میانگین سن جامعه، کشور را در آینده با بحران‌های مختلفی مواجه می‌سازد. بر اساس تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری، پیشنهاد‌های زیر در خصوص جوانی ارائه می‌شود:

توجه به برنامه‌ریزی‌ها؛

برگزاری اجلاس و همچنین اقدامات علمی؛

ضرورت تدوین قوانین و اهتمام در اجرایی کردن آن‌ها؛

استفاده از توان نخبگان؛

فرهنگ‌سازی مناسب با محوریت زنان؛

استفاده از ظرفیت‌های عظیمی که در کشور برای تحقق اهداف جوانی جمعیت وجود دارد. هوشیاری نسبت به این سیاست دشمن که از راه ابزارهای رسانه‌ای تبلیغ می‌شود مبنی بر کاهش استقبال از فرزندآوری در کشورهای مسلمان و از جمله ایران.

منابع

الف) منابع فارسی

بیانات مقام معظم رهبری در سایت <https://khamenei.ir>

- اطلاعات، جواد (۱۳۹۰). «جمعیت و توسعه پایدار در ایران»، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۴۲، تابستان ۱۳۹۰، صص ۷-۳۶.

- امانی، مهدی (۱۳۹۸). مبانی جمعیت، تهران، سمت.

- جوکار، محبوبه (۱۳۹۳). «مدرنیته، تغییر سبک و کاهش جمعیت در ایران»، فصلنامه زنان و خانواده،

- شماره ۱۷، بهار و تابستان ۱۳۹۳، صص ۳۹-۷۰.
- خدابنده، احمد (۱۳۹۴). «ضرورت افزایش جمعیت ایران اسلامی از نظر رهبر معظم انقلاب»، *فصلنامه البرز*، شماره ۴، بهار و تابستان ۱۳۹۴، صص ۴۲-۷۸.
- زنجانی، حبیب‌الله (۱۳۷۸). *جمعیت و توسعه*، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۵). *دایره‌المعارف تطبیقی علوم اجتماعی*، تهران، کیهان.
- شهبای، رقیه و جمال‌زاده، عبدالرضا و زرانی، زینت (۱۴۰۰). «بررسی ارتباط فرزندآوری با سطح رفاه و توسعه اقتصادی کشور از منظر بیانات مقام معظم رهبری»، *فصلنامه جمعیت*، شماره ۱۱۵، بهار و تابستان ۱۴۰۰، صص ۲۳۹-۲۶۳.
- شیخی، محمدتقی (۱۳۷۲). *جامعه‌شناسی جمعیت*، تهران، سفیر.
- عابدی جعفری، حسن و تسلیمی، محمدسعید و فقیهی، ابوالحسن و شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۰). «تحلیل مضمون و شبکه مضامین، روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، *فصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی*، سال پنجم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۰، صص ۱۹۰-۱۵۱.
- غلامی، شیرزاد و افضلی، محمدعلی و لائینی، محمدباقر (۱۳۹۳). «کاهش جمعیت و تأثیر آن بر سلامت فرد و خانواده از دیدگاه اسلام»، *فصلنامه دین و سلامت*، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۳، صص ۱۳۴-۱۵۸.
- فروتن، یعقوب (۱۳۹۵). *جمعیت‌شناسی سیاسی*، تهران، مؤسسه مطالعات و مدیریت جامعه و تخصصی جمعیت.
- فولادی، محمد (۱۳۹۸). «تحلیلی بر تغییر و تحولات جمعیتی در ایران با تأکید بر فرصت طلایی پنجره جمعیتی»، *فصلنامه معرفت فرهنگی و اجتماعی*، شماره ۳۹، تابستان ۱۳۹۸، صص ۴۳-۶۰.
- کلانتری، فتح‌الله و سام دلیری، کاظم (۱۳۹۸). *جمعیت و قدرت ملی در ایران*، تهران، پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
- کلاهی، علی اصغر (۱۳۹۸). «سیاست جمعیتی جمهوری اسلامی ایران، مرحله خردورزی»، *فصلنامه سلامت اجتماعی*، دوره ۶، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۸، صص ۱۰۸-۱۲۸.
- مرتضوی هشترودی، سید محمود، هاشم خانی، منیژه (۱۳۹۷). «تأثیر سبک زندگی اسلامی بر افزایش جمعیت بر اساس بیانات مقام معظم رهبری»، *فصلنامه مطالعات اجتماعی و فرهنگی*، شماره ۲۱،

زمستان ۱۳۹۷، صص ۱۳۲-۱۵۱.

- مرعشی، ملیحه (۱۳۹۷). «سیاست فراگیر رفاه خانواده در ایران»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، سال ۱۸

شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۷، صص ۵۶-۷۱.

- مؤذن، معصومه (۱۳۹۸). «کاهش جمعیت و تأثیر آن بر روابط انسانی در خانواده و جامعه»، *فصلنامه*

مطالعات تربیتی و روان‌شناختی خانواده، شماره ۱، پاییز و زمستان ۱۳۹۸، صص ۸۹-۱۰۴.

ب) منابع انگلیسی:

- Avery John (?), "Malthus' Essay on the Principle of Population" Retrieved (Sept.6.2018) from <http://www.esp.org/books/malthus/population/malthus.pdf>

- Barro, Robert J. and Xavier Sala-i-Martin, (2004), *Economic Growth*, Second edition, New York: Mc Graw- Hill.

- Gwarteny, James, Robert Lawson and Walter Block, (2016), *Economic Freedom of the World*. ancover, Bc: Fraser Institute.

